

Листяні мохи південної частини Башкирського Приуралля

Г. Ф. БАЧУРИНА

Флора мохів Башкирії ще мало відома. Про флористичні й геоботанічні дослідження цього цікавого краю є чимало праць, але про мохи в них зустрічаємо незначні відомості. Щодо бріологічних досліджень, то праці про них стосуються, головню, Південного Уралу, тобто подають відомості про флору мохів лісового та альпійського поясів.

Першим підсумовує вказівки про мохи Башкирії Ю. Шелль у праці „Материалы для ботанической географии Уфимской и Оренбургской губ.“, 1883 р. На той час було виявлено лише три види листяних мохів і два — печіночних для обох губерній. Матеріали зборів Шелля доводять список мохів до 44 видів, з них для Уфимської губ. — лише 8 видів, до того ж місця знаходження більшості видів обмежуються лісовим і альпійським поясами Півд. Уралу та степовою зоною Оренбургської губернії.

О. А. і Б. А. Федченко в своїх „Материалах для флоры Уфимской губернии“ (1894 р.) наводять 24 види листяних мохів, включаючи і дані Шелля. Їх вказівки стосуються, головню, Південного Уралу, при чому в списку нема видів, характерних для степових районів, і лише для околиць м. Стерлітамака на горі згадується *Thuidium abietinum*.

Пізніше В. І. Талієв (1903) в опису залишків борової рослинності в степовій частині Уфимської губернії наводить 7 видів мохів для околиць с. В. Троїцького, Белебеївського повіту.

Список з 146 видів подає Р. Подпера (1921) для околиць м. Уфи. Більшість видів — лісового і болотного характеру і лише декілька видів відображають елементи степу, відкритих місць, виходів порід тощо; тут вперше для Башкирії зустрічаємо степовий вид *Syntrichia ruralis* та інші.

Вказівки, до деякої міри сумнівні, знаходимо в праці Г. Боброва „О растительности западной части Стерлитамакского кантона Башкирской республики“ (1928). Автор вказує на наявність в підзоні лісостепу, саме в місці контакту лісу і степу біля с. Курманаєво, на правому березі р. Аургази серед степових рослин *Brachythecium rutabulum* L., *Ceratodon purpureus* L.; для сосняків він наводить *Pleurozium Schreberi* і *Thuidium abietinum*.

У А. І. Носкова (1931) в опису рослинних угруповань для околиць м. Уфи подаються вказівки на знаходження 15 видів мохів на лузі та на болотах.

За останні 15 років література по флорі мохів Башкирії не збагатилась.

Ця праця має на меті звести всі відомості про мохи південної частини Башкирського Приуралля і доповнити їх матеріалами досліджень автора, проведених ним у 1943 році.

Район досліджень знаходиться в західному Приураллі, а саме — в південній та південно-західній його частині. Північною межею його є залізниця від м. Уфи на Куйбишев, а східною — від Уфи (Чишми) до Ішимбая. Територія ця розташована в лісо-степовій і степовій зоні в районі Белебеївського і Забильського лісостепу з розчленованим рельєфом та в Стерлітамацькому і Прибильському степах з рівнинно-хвилястим рельєфом — з довгими пологими та крутими південними схилами.

Мохи зібрані влітку 1943 року в таких районах: Чишминському, Давлекановському, Альшеевському, Міакінському, Стерлітамацькому, Ішимбаєвському; крім того, визначені і включені матеріали зборів Д. Я. Афанасьева — з заплавної луговини деяких з цих районів, Є. М. Бродіс — з боліт Чишминського, Буздяцького, Гафурійського і Міакінського р-нів, кілька зразків мохів, зібраних М. І. Котовим в околицях озера Кандрі-Куль.

Мохи зібрані в плакорних місцях міжріччя Білої, Сухойля, Ашкадар, Стерля, Дема, Уршак і ін., по степових чи обліснених схилах, в долинах річок — на лугах, болотах, в лісах, на відслоненнях ґрунту і гірських порід, на перелогах, пасовиських тощо.

За характером умов місцевиростання спостерігається таке розташування мохів:

1. Степ. 1. Злаково-різкотравний степ з пануванням або з різною участю видів з родини *Pottiaceae* — *Phascum acaulon*, *Ph. piliferum*, *Pottia bryoides*, *P. truncatula*, *P. intermedia*, *Pterygoneurum pusillum*, *P. subsessile*, *Syntrichia ruralis*, *Barbula unguiculata*, *Astomum crispum*, *Hymenostomum microstomum*; з інших — *Bryum argenteum* та різні *Brya*, *Thuidium abietinum*.

2. Каменистий степ з участю *Phascum acaulon*, *P. piliferum*, *Pterygoneurum subsessile*, *Syntrichia ruralis*, *Bryum argenteum* і залежно від характеру породи — *Grimmia plagiopodia* або *Syntrichia desertorum*.

3. Чагарниковий степ з участю *Phascum acaulon*, *Pottia bryoides*, *Syntrichia ruralis*, *Barbula unguiculata*, *Thuidium abietinum*, *Amblystegium serpens*.

4. Луговий степ з *Bryum argenteum* і іншими *Brya*, *Thuidium abietinum*, *Amblystegium serpens*.

II. Луги. 1. Остепнілі луги з *Pleuridium subulatum*, *Phascum acaulon*, *Ph. piliferum*, *Leptobryum pyriforme*, *Bryum cirratum*, *B. argenteum* і іншими, *Brachythecium Mildeanum* (залішки).

2. Вогкі луги з *Barbula unguiculata*, *Amblystegium serpens*, *Brachythecium Mildeanum*, *Bryum sp.*

3. Заболочені луги з пануванням *Drepanocladus aduncus* var. *Kneiffii* в різних екологічних формах.

4. Луги з засоленням (карбонатним) — *Barbula vinealis*, *Bryum cirratum*, *Drepanocladus Sendtneri* (частіше f. *tenuis*).

III. Болота. 1. Низинні-високотравні, осокові, гіпново-осокові болота з *Bryum ventricosum*, *Mnium rugicum*, *M. cuspidatum*, *Climacium dendroides*, *Amblystegium serpens*, *Cratoneurum filicinum*, *Chrysohypnum stellatum*, *Drepanocladus Sendtneri*, *D. intermedius*, *Calliergon giganteum* та іншими.

2. Вільшнякаи з *Fissidens adiantoides*, *Aulacomnium palustre*, *Mnium rugicum*, *Calliergonella cuspidata*, *Amblystegium serpens*, *Brachythecium Mildcanum*, *Plagiothecium denticulatum* і іншими.

IV. Ліс. Долинний ліс з *Bryum capillare* var. *flaccidum*, *Amblystegium serpens* на стовбурах дерев та на землі.

2. Байрачний ліс. Епіфіти — *Orthotrichum speciosum*, *O. pumilum*, *Bryum capillare*. *Leskeella nervosa*, *Amblystegium serpens*, *Pyralisia polyantha*; наземні — *Leptobryum pyriforme*, *Bryum capillare*, *Thuidium abietinum*, *Amblystegium serpens*, *Brachythecium salebrosum*, *Eurhynchium Swartzii*.

3. Бір (залізники і тимчасова форма — березняки) — *Dicranum Bergeri*, *Pleurozium Schreberi*, *Rhytidiadelphus triquetrus*, *Ptilium Crista castrensis*.

V. Виходи гірських порід. 1. На пісковиках і вапняках *Tortula muralis*, *Syntrichia desertorum*, *Barbula rigidula*.

2. На залізнястих пісковиках — *Grimmia plagiopodia*.

VI. Перелоги. На різних стадіях демурації — *Phascum acanlon*, *P. piliferum*, *Pterygoneurum subsessile*, *Barbula unguiculata*, *Brya*, особливо *Bryum argenteum*.

Майже в усіх цих умовах трапляється *Ceratodon purpureus*; в багатьох — *Barbula unguiculata*, *Funaria hygrometrica*, *Amblystegium serpens*; подекуди — різні інші види.

Склад флори листяних мохів цієї частини Башкирії досягає 65 видів, з яких для всієї республіки відомо 55 видів, що являють собою, головню, мохи лісової області; для даного ж району відомими серед них було лише 10 видів, які здебільшого належать до видів лісового і болотяного характеру.

Отже, вперше для південної (степової) частини Башкирського Приуралля подаємо 55 видів, а для всієї Башкирії — 15 видів: *Pleuroidium subulatum*, *Fissidens adiantoides*, *Grimmia plagiopodia*, *Phascum piliferum*, *Pottia intermedia*, *Tortula muralis*, *Syntrichia desertorum*, *Astomum crispum*, *Physcomitrium eurystomum*, *Mnium rugicum*, *Amblystegium compactum*, *Chrysohypnum stellatum*, *Drepanocladus Sendtneri*, *D. intermedius*, *Hypnum Vaucheri*.

Бореальний елемент у флорі мохів лісостепової і степової частини Башкирії представлений лісовими і болотяними видами; серед них, з ареалом поширення в Європі, Азії і Північній Америці, можна відмітити такі:

1. Лісові види: а) наземні — *Polytrichum juniperinum*, *Dicranum Bergeri*, *Leptobryum pyriforme*, *Bryum cirratum*, *B. pallens*, *B. capillare*, *Thuidium abietinum*, *Brachythecium salebrosum*, *B. rutabulum?* *Plagiothecium denticulatum*, *Breidleria arcuata*, *Ptilium crista-castrensis*, *Pleurozium Schreberi*, *Rhytidiadelphus triquetrus*, *Hylocomium proliferum*;

б) епіфіти — *Orthotrichum speciosum*, *O. pumilum*, *Bryum capillare*, *Brachythecium salebrosum*.

2. Болотяні види — *Fissidens adiantoides*, *Aulacomnium palustre*, *Bryum ventricosum*, *Mnium rugicum*, *Fontinalis hypnoides*, *Climacium dendroides*, *Brachythecium rivulare*, *Cratoneurum filicinum*, *Chrysohypnum stellatum*, *Drepanocladus aduncus*, *D. Sendtneri*, *D. intermedius*, *Calliergon stramineum*, *C. giganteum*, *Calliergonella cuspidata*.

Елемент широколистяних лісів виявлений видами *Orthotrichum speciosum*, *Mnium cuspidatum*, *Amblystegium serpens*, *A. varium*, *Brachythecium salebrosum*, *Pylaisia polyantha*.

Аридний елемент характеризується такими видами: *Syntrichia ruralis*, *S. desertorum*, *Barbula vinealis*, *B. rigidula*, *Astomum crispum*, *Hymenostomum microstomum*, *Tortula muralis*, *Pottia truncatula*, *P. intermedia*, *Pterygoneurum subsessile*, *P. pusillum*, *Grimmia plagiopodia* та ін.

Десь тут до північної межі свого ареалу поширення в Євразії доходять види — *Syntrichia desertorum*, *Grimmia plagiopodia*; до східної межі — понтичні види — *Astomum crispum*, *Hymenostomum* та інші.

BRYALES

1. *Polytrichum juniperinum* Willd.

Стерлітамацький р-н, окол. с. Мурзашево, вододільне плато, 26. VI. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи та Півд. Уралу.

2. *Pleuroidium subulatum* (Huds.) Rabenh.

Стерлітамацький р-н, с. Алагуват, остепнілий луг у долині р. Білої, з короб. 17. VI. 43!!

3. *Ceratodon purpureus* (L.) Brid.

Буздяцький р-н, осоково-гіпнове болото „Мохове“ 5. VIII. 44! (Є. М. Бродіс).

Давлекановський р-н, окол. с. Соколовка, кладовище, на камінні на землі 15. VII; с. Шаріпово, толока та на остепнілому луку, в вирубі на схилі 15. VII. 43!!

Аксеновський р-н, ок. с. Нікіфорово, степовий схил 10. VII. 43!!

Стерлітамацький р-н, степові схили в окол. сс. Мурзашево. Основки, 24, 25. VI. 43!! степові схили в окол. сс. Аюччино, Введенівки. 22. VI. 43!! окол. сс. Ішимбай, Алагуват, Буранчі, на лугах, толоці, на степових схилах, в лісі 17—20. VI. 43!!

Відомий для околиць м. Уфи.

4. *Dicranum Bergeri* Bland. (D. Schraderi W. et M.).

Колишн. Белебеєвський повіт, окол. с. В. Троїцького, бір (Талієв, 1903).

5. *Fissidens adiantoides* (L.) Hedw.

Окол. станції Чишми, болото Сазан, у вільшняку, 7. X. 41' (Є. М. Бродіс).

6. *Grimmia plagiopodia* Hedw.

Давлекановський р-н, окол. с. Дюртюлі, виходи залізястих пісковиків, на освітленій поверхні породи, на схилі на кусках каміння, на землі. Характерні дернинки, перистом нормально розвинений. 15. VII. 43!! Для Башкирії наводиться вперше.

7. *Phascum acaulon* L.

Давлекановський р-н, с. Шаріпово, остепнілий луг, 14. VII. 43!! окол. сс. Соколовка, Черкаси, степові схили 14. VII, толока 15. VII. 43!! чагарниковий степ 17. VII. 43!!

Альшеевський р-н, с. Нікіфорово, давня толока 10. VII. пірійно-бур'янова толока 11. VII. 43!!

Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, степовий горб, 19. VI. 43. степовий схил, 20. VI. 43!! с. Юрмати, степовий горб, 18. VI. 43!! окол.

с. Аючино, степові схили толоки 22. VI, с. Мурзашево, чагарниковий степ та степові трависті схили 24. VI. 43, толока 26. VI. 43!!

Відомий лише з окол. м. Уфи.

8. *Phascum piliferum* Schreb.

Окол. Чишми, остепнілий луг 23. VII. 43! (Д. Афанасьєв).

Давлекановський р-н, степові горби біля сс. Черкаси, Дюртюлі 15. VII. 43!!

Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, степові горби, схили, толока 18, 19. VI. 43!! окол. с. Мурзашево, степові схили, толока, каменистий степ, 25, 26. VI. 43!!

Окол. м. Ішимбая, верх степового горба 20. VI. 43!!

Для Башкирії наводиться вперше.

9. *Pottia bryoides* (Dicks.) Mitt.

Стерлітамацький р-н, окол. с. М. Алагуват, чагарниковий степ, 19. VI. 43!! окол. с. Мурзашево, степовий схил, 24. VI. 43!!

Відомий лише для окол. м. Уфи.

10. *Pottia truncatula* (L.) Lindb.

Стерлітамацький р-н, с. Юрмати, степовий горб, 18. VI. 43!! окол. с. Алагуват, крутий степовий схил, 20. VI. 43, біля с. Мурзашево, степ, 24. VI. 43!!

Окол. ст. Ішимбаєво, травистий степ 18. VI. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

11. *Pottia intermedia* (Turn.) Fühnr.

Стерлітамацький р-н, біля с. Мурзашево, степ (одна коробочка) 24. VI. 43!!

12. *Pterygoneurum pusillum* (Hedw.) Broth.

Давлекановський р-н, с. Соколовка, степ, 14. VII. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

13. *Pterygoneurum sessile* (Brid.) Jur.

Давлекановський р-н, окол. сс. Соколовка, Шаріпово, Черкаси, Дюртюлі, на схилах степових горбів, толоці, на каменистому та чагарниковому степу 14, 15. VII. 43!!

Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, схил, давня толока; верх степового горба, 10. VII. 43!!

Альшеевський р-н, окол. с. Нікіфорово, каменистий степ, толока, 11. VII. 43!!

Стерлітамацький р-н, окол. с. Мурзашево, степові схили, толока 22. VI, окол. с. Казанки, толока, типчаковий степ 26. VI. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

14. *Tortula muralis* (L.) Hedw.

Давлекановський р-н, с. Соколовка, пісковикові та вапнякові надгробки, на освітлених місцях, з коробочками, 14. VII. 43!!

15. *Syntrichia ruralis* Brid.

Давлекановський р-н, окол. с. Соколовка, типчаковий степ, 14. VII. 43!! каменистий степ 16. VII, окол. с. Черкаси, степовий схил, 15. VII. 43!!

Альшеевський р-н, окол. с. Нікіфорово, степовий схил з *Thuidium abietinum* 10. VII. 43!!

Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, верх горба, каменистий степ, 10. VII. 43!!

Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, степ травистий та чагарниковий з *Spiraea*, 19. VI. 43!! степові схили, 20. VI. 43!! коло с. Аючино, степ 22. VI, окол. с. Осяновка, степовий горб та на каменистому степу

24. VI. 43!! окол. с. Мурзашево, звітрений степовий горб 25. VI. 43!!

На більш освітлених місцях і там, де помітний вплив піску, трапляються більш-менш пухкі дернинки, більшість листочків з прозорою верхівкою; такі форми, очевидно, розвиваються в умовах більшої інсоляції, як перехідні до *Syntrichia ruraliformis*.

Відомий з степової смуги в окол. м. Уфи.

16. *Syntrichia desertorum* Broth.

Характерними дернинками, пластинка листків всюди в один чи кілька рядів клітин двошарова.

Давлекановський р-н, окол. с. Дюртюлі, горб, каменистий степ, на камінні, в щілинах та на землі; схил каменистого степу, на землі, 15. VII. 43!!

Для Приуралля наводиться вперше; це находище є поки найпівнічнішим.

17. *Barbula rigidula* (Hedw.) Mitt.

Окол. ст. Чишми, „Гробниця“, в щілинах пісковика та на кусках каміння з північного і нижнього затіненого боків, 23. VII. 43!!

Окол. м. Уфи.

18. *Barbula vinealis* Brid.

Стерлітамацький р-н, засолені луг в заплаві р. Білої, коло с. Аючино, окремими стеблами з *Brya*, 23. VI. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

19. *Barbula unguiculata* (Huds.) Hedw.

Давлекановський р-н, с. Соколовка, кладовище, 14. VII. 43!!

Міакінський р-н, с. Міаки-Тамак, степовий схил та толока 10. VII. 43!!

Альшеевський р-н, окол. с. Нікіфорово, луг, 10. VII. 43!!

Гафурійський р-н, окол. с. Сахаєво, остепнілий луг, 4. VIII. 43! (Д. Я. Афанасьєв).

Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, травистий луг, 17. VI. с. Юрмаші, степовий схил, 18. VI. 43, с. Буранчі, чагарниковий степ 18. VI, окол. с. Алагуват, степовий горб, 19. VI. окол. с. Мурзашево, степовий схил, 24. VI. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

20. *Astomum crispum* (Hedw.) Hampe.

Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, степовий схил, з коробочками, 10. VII. 43!!

Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, крутий степовий схил 20. VI. 43, с. Юрмати, степовий схил, з коробочками 18. VI. 43!!

Для Приуралля наводиться вперше. Це находище дає нові відомості про поширення цього понтичного виду на північному сході.

21. *Hymenostomum microstomum* (Hedw.) R. Br.

Стерлітамацький р-н, окол. с. Мурзашево, чагарниковий степ, старі коробочки, 24. VI. 43!! степовий схил (старий переліг) біля с. Аючино 22. VI. 43!!

22. *Orthotrichum speciosum* Nees.

Альшеевський р-н, окол. с. Нікіфорово, ліс на схилі гори, на стовбурі берези 11. VII. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

23. *Orthotrichum pumilum* Sw.

Там же, з *O. speciosum* та *Pylaisia polyantha*.

Відомий з окол. м. Уфи.

24. *Physcomitrium eurystomum* (Nees) Sendtn.
Давлекановський р-н, окол. с. Соколовка, прируслова частина, з засоленням, старі коробочки, 18. VII. 43! (Д. Я. Афанасьєв).
25. *Funaria hygrometrica* (L.) Sibth.
Окол. ст. Чишми, у вільшняку, 23. VIII. 42! (Є. М. Брадїс).
Стерлітамацький р-н, с. Алагуват, в лугу, на купині, 17. VI. 43!!
на засоленому перелогу, 19. VI. 43!! біля ст. Ішимбаєво, схил насипу, 18. VI. 43!!
Кандринський р-н, берег озера Кандри-Куль, узлісся, 27. VI. 43!!
(М. І. Котов).
Кол. Бєлєбєєвський повіт, окол. с. В. Троїцького (Талєв, 1903).
Відомий з окол. м. Уфі.
26. *Aulacomnium palustre* (L.) Schwgr.
Окол. ст. Чишми, у вільшняку, 23. VIII. 42! (Є. М. Брадїс).
Відомий з окол. м. Уфі.
27. *Leptobryum pyriforme* (L.) Wils.
Чишминський р-н, с. Кара-Якупове, узлісся, на засолених купинах з *Deschampsia Sendtneri* 22. VII. 43!!
Кандринський р-н, берег озера Кандри-Куль, узлісся, 27. VI. 43!!
(М. Котов).
Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, засолений переліг, 19. VI. 43!!
Відомий з окол. м. Уфі.
28. *Bryum ventricosum* Dicks.
Міакінський р-н, болото Сятра, 30. VII. 42! (Брадїс); болото коло с. Бєззітово, 1. VIII. 42! (Брадїс).
Кол. Бєлєбєєвський повіт, окол. с. В. Троїцького (Талєв, 1903).
Відомий з окол. м. Уфі.
29. *Bryum cirratum* Норре et Hornsch.
Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, луг, з кор. 17. VI. 43!!
В окол. ст. Ішимбаєво, по схилу насипу, 18. VI. 43!!
Відомий з окол. м. Уфі.
30. *Bryum pallescens* Schleich.
Давлекановський р-н, окол. с. Дюртюлі, низ горба з лісово-степовою рослинністю, з коробочками, 15. VII. 43!!
Відомий з окол. м. Уфі.
31. *Bryum caespiticium* L.
Там, де й попередній.
Відомий з окол. м. Уфі.
32. *Bryum capillare* L. var. *flaccidum* Br. eur.
Давлекановський р-н, окол. с. Шаріпово, остепнілий луг, 14. VIII. 43!!
Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, ліс на схилі, у підніжжя берега, 11. VII. 43!!
Алашеєвський р-н, окол. с. Нікіфорово, ліс на схилі, на трухлявому пні з *Pulsatia polyantha* 11. VII. 43!!
Відомий з окол. м. Уфі.
33. *Bryum argenteum* L.
Окол. ст. Чишми, остепнілий луг, 23. VII. 43!!
Давлекановський р-н, окол. с. Соколовка, степовий схил та плато 14. VII. 43! біля с. Шаріпово, остепнілий луг з *Phascum acaulon*, 14. VII. 43. окол. с. Черкаси, степові схили, 15. VII. 43, окол. с. Дюртюлі, каменистий степ, з *Syntrichia desertorum*, 15. VII. 43!!

Міакінський р-н, окол. с. Алагуват, степ, 19. VI. 43, степові схили в окол. сс. Введеновка, Аючино, 22. VI. 43, степові схили та перелоги в окол. сс. Мурзашево, Осинівка, 24—26. VI. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

34. *Mnium rugicum* Lauger.

Окол. ст. Чишми, вільшняк, 7. X. 41! (Брадiс).

Міакінський р-н, болото Сятра, біля с. Зільдярово, 30. VIII. 42! (Брадiс).

35. *Mnium cuspidatum* (Schreb.) Leys.

Гафурійський р-н, болото Сірібай, біля с. Бакрак, 17. VI. 43! (Брадiс);

Чишминський р-н, біля ст. Чишми, 7. VII, 23. VIII. 42! (Брадiс).

Відомий з окол. м. Уфи.

36. *Fontinalis hypnoides* Hartm.

Кол. Белебеєвський повіт, окол. с. В. Троїцького (Талієв, 1903).

Вказівка сумнівна.

37. *Leskeella nervosa* (Schwgr.) Loeske.

Буздяцький р-н, березняк по схилу гори біля с. Телякей-Кубово, на корі дерев, 3. VIII. 44! (Брадiс).

Альшеевський р-н, окол. с. Нікіфорово, в лісі на стовбурі берези, 11. VIII. 43!!

Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, в лісі на стовбурі липи, 10. VII. 43!! Всі зразки з виводковими тільцями.

Відомий з окол. м. Уфи.

38. *Pseudoleskea catenulata* (Brid.) Kindb.

Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, внизу степового схилу, 10. VII. 43!!

Відомий з окол. м. Уфи.

39. *Thuidium abietinum* (L.) Br. eur.

Чишминський р-н, лісова поляна біля с. Кара-Якупово та фрагмент степу на лісовому схилі 22. VII. 43!! злаково-травистий дуг 30. VII. 43! (Д. Афанасьєв).

Давлекановський р-н, окол. с. Черкаси, степовий схил, біля вирубу, 18. VII. 43!!

Міакінський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, узлісся, 10. VII. 43!!

Буздяцький р-н, березовий лісок, по схилу гори біля с. Телякей-Кубово, з *Pleurozium Schreberi*, 3. VIII. 44! (Є. Брадiс).

Стерлітамацький р-н, окол. с. Алагуват, чагарниковий степ, 19. VI. 43, степовий схил вододілу, 20. VI. 43, с. Юрмаші, степовий схил,

18. VI. 43, біля ст. Буранчі, чагарниковий степ та степовий горб,

18. VI. 43!! Окол. м. Стерлітамака, на горі Тура-Тау (Федченко, 1894).

Відомий з окол. м. Уфи на степових ділянках та окол. м. Златоуста.

40. *Climacium dendroides* (L.) Web. et Mohr.

Чишминський р-н, біля ст. Чишми, 9. VII, 23. VIII. 42! (Брадiс).

Гафурійський р-н, с. Якши-Кулово, низинне болото 19. VI. 42! (Брадiс) з *Drepanocladus aduncus* на болоті 23. VI. 43! (Брадiс).

Відомий з окол. м. Уфи та з Південного Уралу: Карагайськ; окол. Златоуста.

41. *Pylaisia polyantha* (Schreb.) Br. eur.

Буздяцький р-н, березовий лісок по схилу бугра біля с. Телякей-Кубово, на деревах та пнях, 3. VIII. 44! та болото Керчен, у вільшняку на корі, 3. VIII. 44! (Брадiс).

- Чишминський р-н, с. Кара-Якупово, вируб, на пні берези, 22. VII. 43!!
- Альшеевський р-н, окол. с. Нікіфорово, ліс на схилі гори, на стовбурі берези та на трухлявому пні, 11. VII. 43!!
- Міакинський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, березовий лісок на схилі, на стовбурі берези, 10. VII. 43!! Всюди рясно коробочки.
- Відомий з окол. м. Уфи, з Південного Уралу; Білорецький завод і інше.
42. *Brachythecium salebrosum* (Hoffm.) Br. eur.
Давлекановський р-н, окол. с. Соколовка, кладовище, *steril.* 14. VIII!! коло с. Черкаси, ліс на схилі, на пні дуба з коробочками, 18. VII. 43!!
- Міакинський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, ліс на схилі, у підніжжя пня берези, *steril.* 10. VII. 43!!
- Окол. м. Ішимбай, ліс на схилі, між кущів на землі та на пнях дуба, з коробочками 20. VI. 43!! Окол. с. В. Троїцького, на корі (Талієв, 1903).
- Відомий з окол. м. Уфи, в Ребаші, Сакмарському городку.
43. *Brachythecium Mildeanum* Schpr.
Чишминський р-н, болото Сазан, біля ст. Чишми, у вільшняку з короб. 7. X. 41! та 9. VII, 23. VIII. 42! (Брадiс);
Міакинський р-н, с. Белекей-Єлга, болото, 29. VII. 42! (Брадiс); болото Серяж, біля с. Тамянь-Таймас, 24. VII. 42! (Брадiс);
Стерлітамацький р-н, остепнілий луг біля с. Алагуват, *steril.* 17. VI. 43!!
- Відомий з окол. м. Уфи.
44. *Brachythecium campestre* (Brid.) Br. eur.
Стерлітамацький р-н, типчаковий степ, біля с. Аючино, з *Syntrichia ruralis*, *steril.*, 22. VI. 43!!
- Відомий з окол. м. Уфи.
45. *Brachythecium rivulare* (Bruch.) Br. eur.
Міакинський р-н, болото Сятра, *steril.*, 30. VII. 42! (Брадiс).
- Відомий з окол. м. Уфи.
46. *Brachythecium rutabulum* (L.) Br. eur.
Правий берег р. Аургази, біля с. Курманаєво (Бобров, 1928). Вказівка сумнівна.
47. *Eurhynchium Swartzii* (Turn.) Hobkirk.
Буздяцький р-н, березовий лісок на схилі, біля с. Телякей-Кубово, *ster.*, 3. VIII. 44! (Брадiс).
- Відомий з окол. м. Уфи.
48. *Plagiothecium denticulatum* (L.) Br. eur.
Окол. м. Чишми, у вільшняку, 9. VII. 42! (Брадiс).
49. *Amblystegium compactum* (C. Müll.) Aust.
Чишминський р-н, с. Кара-Якупово, вільшняк з очеретовим болотом, на корі, *steril.*, з виводковими нитками, 22. VII. 43!!
50. *Amblystegium serpens* (L.) Br. eur.
Чишминський р-н, болото Сазан, біля ст. Чишми, у вільшняку 27. X. 41! та 23. VIII. 42! (Брадiс); с. Кара-Якупово, у вільшняку та заболочений ліс, на засоленій купині з *A. compactum*, 22. VII. 43!!
- Буздяцький р-н, березовий лісок на схилі біля с. Текеляй-Кубово, 3. VIII. 44! (Брадiс).
- Міакинський р-н, болото Сятра біля с. Зильдярово, 30. VII. 42! (Брадiс); болото Серяж, біля с. Тамянь-Таймас 24. VII. 42! (Брадiс); окол. с. Міаки-Тамак, у лісі, 10. VIII. 43!!

- Стерлітамацький р-н, луг біля с. Алагуват, 17. VI. 43!! Луговий та чагарниковий степ біля ст. Ішимбаєво, 18. VI. 43!!
 Окол. м. Ішимбай, в лісі, на пні, 20. VI. 43!!
 Відомий з окол. м. Уфи, Ребаша, Санарки.
51. *Amblystegium varium* (Hedw.) Lindb.
 Чишминський р-н, вільшняк, біля ст. Чишми, 9. VII. 42!, 23. VII. 42! (Брадiс).
 Відомий з окол. м. Уфи.
52. *Cratoneurum filicinum* (L.) Roth.
 Міакінський р-н, болото Серяж, біля с. Тамянь-Таймас 24. VII. та болото Сятра біля с. Зильдярово, 30. VII. 42! (Брадiс).
 Відомий лише з окол. м. Уфи.
53. *Chrysohypnum stellatum* (Schreb.) Loeske.
 Міакінський р-н, болото Белекей-Єлга, 29. VIII, болото Сятра біля с. Баязитове, 30. VII та болото Баязитове, 1. VIII. 42! (Брадiс). Всюди з *Drepanocladus Sendtneri*.
 Для Башкирії і Півд. Уралу подається вперше.
54. *Chrysohypnum chrysophyllum* (Brid.) Loeske.
 Стерлітамацький р-н, заплавина р. Ашкадар, біля с. Аючино, луг з засоленням, 23. VI. 43!!
 Відомий з окол. м. Уфи.
55. *Drepanocladus aduncus* (Hedw.) Moenk.
 а) var. *Kneiffii* (Schpr.) Moenk.
 Міакінський р-н, болото Серяж, біля с. Тамянь-Таймас, 24. VII. 42! біля с. Белекей-Єлга, 29. VII. 42! (Брадiс);
 Гафурійський р-н, с. Бакрак, болото 23. VI. 43! с. Якти-Кулево, болото, 19. VI. 42! болото Сірібай, 18. VI. 43! Чишми, болото Сазан 7. X. 41! (Брадiс); болото біля с. Якти-Кулево, 19. VI. 43! (Брадiс); с. Бакрак, вільхове болото, 23. VI. 43! (Брадiс), с. Андріївка, болото, 24. VI. 43! (Брадiс), окол. ст. Чишми, болото, 7. X. 41! (Брадiс);
 Стерлітамацький р-н, осокове болото в долині р. Білої біля с. Алагуват та заболочена стариця, 17. VI. 43!! по краю осокового болота, 18. VI. 43!!
 Буздяцький р-н, гіпново-осокове болото Мохове, 5. VIII. 44! (Брадiс), болото Сірібай, 18. VI. 43! (Брадiс); окраїна осоково-очеретового болота Березове, біля с. Вознесенка, 8. VIII. 44! (Брадiс).
 Гафурійський р-н, болото біля с. Якти-Кулево, 19. VI. 43! (Брадiс), с. Бакрак, вільхове болото, 23. VI. 43! (Брадiс), с. Андріївка, болото, 24. VI. 43! (Брадiс), окол. ст. Чишми, болото, 7. X. 41! (Брадiс);
- б) var. *polycarpus* (Bland.) Br. eur.
 Міакінський р-н, болото Сятра, 30. VII. 42! болото Баязитове, 1. VIII. 42! болото Сірібай 18. VI. 43! с. Белекей-Єлга, болото, 29. VII. 42! (Брадiс), окол. м. Чишми, вільшняк, 23. VII. 42! (Брадiс).
Drepanocladus aduncus відомий з окол. м. Уфи і Півд. Уралу.
56. *Drepanocladus Sendtneri* (Schpr.) Warnst.
 Буздяцький р-н, гіпново-осокове болото Мохове, 27. VII. 42! та 5. VIII. 44! (Брадiс);
 Чишминський р-н, біля с. Кара-Якупове, окраїна лісу, на засолених купинах, 22. VII. 43!! окол. ст. Чишми, схил пониження, засолений луг, 21. VII. 43! (Афанасьєв);
 Міакінський р-н, болото Белякей-Єлга біля с. Зильдярово, 29. VII. 42! та болото біля с. Баязитове, з коробочками, 1. VIII. 42! (Брадiс);

Стерлітамацький р-н, засолений луг, біля с. Алагуват та по краю осокового болота, різні форми 17. VII! осокове болото, потужні дернинки, 20. VI! заплавина р. Ашкадар біля с. Аючино, карбонатне засолення, 23. VI! осокове болотце, 23. VI! схил пониження, луг, 23. VI. 43! (Афанасьєв).

Наводиться вперше для Приуралля і Південного Уралу.

57. *Drepanocladus intermedius* (Lindb.) Warnst.

Міакинський р-н, болото Сятра, в окол. с. Зильдярово (жін. примірик) 30. VII. 42! та болото Белякей-Єлга 29. VII. 42! (Брадїс).

58. *Hypnum Vaucheri* Lesq.

Міакинський р-н, окол. с. Міаки-Тамак, травистий схил горба, 10. VII. 43!!

Наводиться вперше для європейської частини СРСР.

59. *Breidleria arcuata* (Lindb.) Loeske.

Чишминський р-н, вільшняк, біля с. Чишми 9. VII. 42! (Брадїс);

Гафурійський р-н, болото, біля с. Бакрак, 23. VI. 43! (Брадїс).

Відомий лише з окол. м. Уфи.

60. *Ptilium crista-castrensis* (L.) De Not.

Кол. Белебєєвський повіт, окол. с. В. Троїцького, в сосняках (Талїєв, 1903).

Відомий в лісах Південного Уралу.

61. *Calliergon stramineum* (Dickson) Kindb.

Гафурійський р-н, болото біля с. Якти-Кулево, карстова воронка, з сфагнами, 24. VI. 43! (Брадїс).

Відомий лише з окол. м. Уфи. Нове ж находище є найпівденнішим для Приуралля.

62. *Calliergon giganteum* (Schimp.) Kindb.

Міакинський р-н, болото Сятра біля с. Зильдярово, 30. VII. 42! (Брадїс).

Відомий з окол. м. Уфи.

63. *Calliergonella cuspidata* (L.) Loeske.

Гафурійський р-н, болото Сїрїбай, біля с. Бакрак, 18. VI. 43! (Брадїс);

Чишминський р-н, біля ст. Чишми 9. VII, 23. VIII. 42! (Брадїс);

Міакинський р-н, болото Сятра біля с. Зильдярово, 30. VII. 42! та болото Серяж біля с. Таймянь-Таймас, 24. VII. 42! (Брадїс);

Кандринський р-н, берег озера Кандри-Куль, притерасне джерельне болото, березняки, 23. VI. 43! (М. Котов).

Відомий з окол. м. Уфи та на горі Іремель.

64. *Pleurozium Schreberi* (Willd.) Mitt.

Буздяцький р-н, березовий лісок на схилі біля с. Телякей-Кубово, 3. VIII. 44! (Брадїс);

Стерлітамацький кантон, в сосняках (Г. Бобров, 1928).

Відомий в Приураллі, з окол. м. Уфи та з Південного Уралу.

65. *Rhytidiadelphus triquetrus* (L.) Warnst.

Буздяцький р-н, березовий лісок на схилі біля с. Телякей-Якубово, 3. VIII. 44! (Брадїс);

Кол. Белебєєвський повіт, окол. с. В. Троїцького (Талїєв, 1903).

Відомий з окол. м. Уфи та Карагайська.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шелль, Ю. Материалы для ботанической географии Уфимской и Оренбургской губ. (Труды Общ. Естество. при Казанском Унив., т. XII, в. 4, 1883).
2. Федченко, О. А. и Б. А., Материалы для флоры Уфимской губ. (Материалы к познанию фауны и флоры Российской Имп., Отдел ботанический, в. II, 1894).
3. Талнев, В. И. Следы боровой растительности в степной части Уфимской губ. (Труды Об-ва Испыт. Природы при Харьк. Унив., XXXVIII, в. 2, 1903).
4. Podpera, I. Ad Bryophytorum cisuralensium cognitionem additamentum (Publicat. de la fac. d. Sc. des Univers. Masaryk, 1921, № 5).
5. Бобров, Е. Г. О растительности западной части Стерлитамакского кантона. Башкирской Республики (Сборник Географо-Эконом. Исслед. Ин-та за 1927 г. Л. 1928).
6. Носков, А. К. Уфа и ее окрестности (Предварительный отчет о ботанико-географических исследованиях). (Труды Ботанического Сада АН СССР, т. XLII, в. 2, 1931).
7. Warnstorff, C. Zur Bryogeographie des Russisches Reiches, Dr. 1912.
8. Brothorus, V. F. Musci in A. Engler und K. Prantl. Die natürlichen Pflanzenfamilien. Bd. 10, 1924; Bd. 11, 1925, Leipzig.
9. Herzog, Th. Geographie der Moose. Jena, 1926.

Лиственные мхи южной части Башкирского Приуралья

А. Ф. БАЧУРИНА

Резюме

В списке приводится 65 видов лиственных мхов для южной части Западного (Башкирского) Приуралья — степной и лесостепной полосы.

Впервые для этого района указывается 55 видов, а для Башкирии — 15 видов: *Pleuridium subulatum*, *Fissidens adiantoides*, *Grimmia plagiopodia*, *Phascum piliferum*, *Pottia intermedia*, *Tortula muralis*, *Syntrichia desertorum*, *Astomum crispum*, *Physcomitrium eurystomum*, *Mnium rugicum*, *Amblystegium compactum*, *Chrysohypnum stellatum*, *Drepanocladus Sendtneri*, *D. intermedius*, *Hypnum Vaucheri*.

Даются указания на распространение мхов в различных условиях местобитания (степи, луг, лес, болото и др.) и принадлежность их к определенным флористическим элементам.

В частности аридный элемент представлен здесь видами: *Syntrichia ruralis*, *S. desertorum*, *Barbula vinealis*, *B. rigidula*, *Astomum crispum*, *Hymenostomum microstomum*, *Tortula muralis*, *Pottia truncatula*, *P. intermedia*, *Pterygoneurum subsessile*, *P. pusillum*, *Grimmia plagiopodia*.

The Mosses of the Southern Part of the Bashkirian Ural Region

A. F. BACZURINA

Summary

The author presents a list of 65 species of mosses for the southern part of the Western (Bashkirian) Ural region, the steppe and forest-steppe belt.

Fifty-five species are cited for the first time for this district, and fifteen for Bashkiria: *Pleuridium subulatum*, *Fissidens adiantoides*, *Grimmia plagiopodia*, *Phascum piliferum*, *Pottia intermedia*, *Tortula muralis*, *Syntrichia desertorum*, *Astomum crispum*, *Physcomitrium eurystomum*,

Mnium rugicum, Amblystegium compactum, Chrysohypnum stellatum, Drepanocladus Sendtneri, D. intermedius, Hypnum Vaucheri.

Indications are given in respect to the distribution of mosses under various conditions of habitat (steppe, meadow, forest, bog etc.) and the connection with floristic elements.

The arid element, in particular, is represented here by the species *Syntrichia ruralis*, *S. desertorum*, *Barouia vinealis*, *B. rigidula*, *Astomum crispum*, *Hymenostomum microstomum*, *Tortula muralis*, *Pottia truncatula*, *P. intermedia*, *Pterygoneurum subsessile*, *P. pusillum*, *Grimmia plagiopodia*.
